

บทที่ 2

ปริทัศน์วรรณกรรม

ในการศึกษาเรื่อง “การวิเคราะห์หนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น” ที่จัดพิมพ์ระหว่าง ปี พ.ศ. 2530-พ.ศ. 2540 มีวรรณกรรมที่เกี่ยวข้องในหัวข้อต่อไปนี้ หนังสือสารคดีสำหรับเด็ก การอ่านของเด็กก่อนวัยรุ่น และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ซึ่งมีรายละเอียดแต่ละหัวข้อดังต่อไปนี้

หนังสือสารคดีสำหรับเด็ก

หนังสือสารคดีสำหรับเด็ก หมายถึงหนังสือที่เขียนขึ้นสำหรับเด็กซึ่งเป็นผู้ที่มีอายุไม่เกิน 14 ปี (ราชบัณฑิตยสถาน 2525 : 125) ซึ่งหากเป็นผู้ที่กำลังศึกษาที่อยู่ในระดับไม่เกินชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น สารคดีสำหรับเด็กไม่ใช่แบบเรียนหรือตำราแต่เป็นหนังสือมีเนื้อหาที่เป็นสาระหรือความรู้ในเรื่องต่างๆซึ่งจัดทำขึ้นโดยพิจารณาว่าเหมาะสมกับผู้อยู่ในวัยนี้

หนังสือสารคดีสำหรับเด็กมีลักษณะที่ดีซึ่งพิจารณาจากคุณภาพด้านเนื้อหา ภาษา การนำเสนอเรื่อง การจัดรูปเล่ม และรูปเล่ม ดังนี้

ด้านเนื้อหา

สารคดีสำหรับเด็กมักเป็นเรื่องที่ให้ความรู้ ที่เป็นประโยชน์หรือให้ข้อคิดที่จะนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน ข้อเท็จจริงต่างๆ ต้องถูกต้อง อาจสอดแทรกคติพจน์หรือความเพิกเพลิน แต่ต้องทำให้เด็กเข้าใจได้ว่าอะไรเป็นเรื่องสมมุติ อะไรเป็นเรื่องจริง ข้อเท็จจริงต่างๆ ต้องมีความชัดเจน เนื้อหาที่นำมาเขียนสารคดีสำหรับเด็กนั้น ควรมีสาระทางวิชาการ เสริมการเรียน และส่งเสริมความคิดสร้างสรรค์ เช่น ศิลปวัฒนธรรม วิถีชีวิต สถานที่สำคัญในท้องถิ่น และการส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติ เป็นต้น (วิริยะ สิริสิงห 2537 : 123 ; ปราณี เชียงทอง 2526 : 136 ; วินัย รอดจ่าย 2541 : 17)

ด้านภาษา

ภาษาที่ใช้ในหนังสือสำหรับเด็ก ควรใช้ภาษาที่ถูกต้องตามหลักการใช้ภาษา และตัวสะกดการันต์ หลีกเลี่ยงการใช้คำศัพท์ที่ยากเกินกว่าระดับความรู้ของผู้อ่าน (ปราณี เชียงทอง 2526 : 137-138) ใช้สำนวนเรียบง่าย สื่อความหมายตรง เหมาะสมกับเนื้อเรื่อง การบรรยายเหตุการณ์ หรือ

เรื่องราวต้องให้ภาพที่ชัดเจนถูกต้อง บอกเล่าเนื้อหาและใจความสำคัญ อย่างกระชับไม่เยิ่นเย้อ (วินัย รอดจ่าย 2537 : 17)

ด้านการนำเสนอเรื่อง

การเขียนสารคดี นิยมเขียนเป็นความเรียง เนื่องจากเป็นแนวการเขียนที่เป็นลักษณะ การเรียบเรียงข้อความขึ้นเป็นเรื่องราว โดยใช้ภาษาที่ใช้ในชีวิตประจำวันทั่วไปเพื่อแสดงความรู้สึก ความต้องการและความคิดให้ผู้อื่นทราบ ในการเขียนเรียงความนั้น มีโวหารหรือวิธีเรียบเรียงที่นิยม ใช้ (จินตนา ไบกาชุยี ม.ป.ป. : 191-192) ได้ดังนี้

1. การบรรยาย คือ การเล่าเรื่องที่พบเห็นอย่างถี่ย้น อาจมีบุคคลหรือตัวละคร มี พฤติกรรม เหตุการณ์หรือปรากฏการณ์เกิดขึ้นเป็นเนื้อเรื่อง โดยทั่วไปการเขียนแบบบรรยาย นิยม ใช้เขียนกับบันเทิงคดี ประเภทนิทาน นิยาย สำหรับสารคดีใช้กับประเภท ดำนาน ประวัติ เรื่องเล่า หรือบันทึกเหตุการณ์

2. การพรรณนา คือ การให้รายละเอียดเกี่ยวกับสิ่งที่ได้พบเห็นหรือเป็นการกล่าวถึง ความรู้สึกหรือความประทับใจของผู้เขียน โดยทำให้ผู้อ่านเกิดจินตนาการตามที่ผู้เขียนต้องการ นิยม ใช้เขียน ถึงเรื่องราวเกี่ยวกับธรรมชาติ สถานที่ และคุณสมบัติของบุคคล เป็นต้น

3. การอธิบาย คือ การชี้แจง สั่งสอน ให้รายละเอียดหรือพิสูจน์ให้เกิดความเข้าใจ เกิดความรู้ เป็นการให้ความกระจ่างในเรื่องที่กล่าวถึง เหมาะสมกับเนื้อหาที่เป็นความรู้ซึ่งอาจซับซ้อนหรือเข้าใจยาก

4. การอภิปราย คือ การชักจูงใจ ชี้ชวนให้คล้อยตามโดยใช้เหตุผล ตัวอย่าง หรือการ อ้างอิงให้น่าเชื่อถือและสมจริง

5. การเปรียบเทียบ คือ การเทียบเคียงเพื่อให้เนื้อความที่กล่าวแล้วมีความหมายชัดเจน ขึ้นโดยการยกตัวอย่างหนึ่งมาเทียบให้เห็นความแตกต่างและความเหมือน

6. การถาม-ตอบ คือ การตั้งคำถามหรือปัญหา แล้วให้คำตอบหรือทางแก้ไขปัญหา ในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง

7. การวิเคราะห์ คือ การจำแนกแยกแยะข้อดี ข้อเสีย

8. การให้ข้อมูลที่ เป็นข้อเท็จจริง

9. เรื่องเล่า ผู้เขียนเล่าประสบการณ์ให้ผู้อ่านรับรู้ ใช้ลักษณะการบรรยายโดยใช้การ พูดคุยสนทนาคำนิพนธ์ มีการใช้สรรพนามแทนตัวผู้เขียน เช่น ข้าพเจ้า ฉัน ผม คิฉัน ผู้เขียน และ กล่าวถึงผู้อ่าน เช่น คุณ ท่าน ผู้อ่าน เป็นต้น เพื่อให้เกิดความเป็นกันเองชวนอ่านยิ่งขึ้น

10. จดหมายหรือบันทึกเหตุการณ์ การเขียนแบบจดหมายและแบบบันทึกเป็นการเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับสิ่งที่ผู้เขียนมีประสบการณ์โดยการเล่าเรื่องที่พบเห็นมา เนื้อหาเป็นไปตามลำดับเรื่องของผู้เขียนมีประสบการณ์

11. สารบัญหรือบทนำ แนวการเขียนแบบนี้ เป็นการผสมผสานระหว่างการเขียนแบบสารคดีและบันทึกคดี ลักษณะการเขียนแบบบันทึกคดี คือ การสมมุติตัวละคร มีฉาก และใช้กลวิธีการเขียนแบบเรื่องสั้นหรือนิยายเพื่อให้เรื่องสนุกสนานชวนอ่าน แต่มีเนื้อหาที่เป็นสาระความรู้หรือให้ความคิดแก่ผู้อ่าน

ด้านการจัดรูปเล่ม

การจัดรูปเล่มของหนังสือโดยทั่วไป มักแบ่งออกเป็น 3 ส่วน คือ ส่วนหน้า ส่วนเนื้อหา และส่วนท้ายของหนังสือ (จินตนา ไบกาซูชิ ม.ป.ป. : 81-90) ดังนี้

1. ส่วนหน้าของหนังสือ ประกอบด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้

1.1 ปกหน้าหรือหน้าปก (front cover) ประกอบด้วยภาพปก อาจเรียบง่าย สวยงาม สะดุดตาหรือมีลวดลายวิจิตรงดงาม ตามความเหมาะสมกับเนื้อเรื่องและวัตถุประสงค์ของ การจัดพิมพ์ปกหนังสือสารคดีสำหรับเด็กมักออกแบบเรียบง่าย นิยมใช้ภาพประเภทลายเส้นหรือ ภาพถ่าย ข้อความบริเวณปกหน้าต้องระบุชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่ง นอกจากนั้นอาจมีข้อความอื่นๆ ได้แก่ ชื่อสำนักพิมพ์ หรือตราของสำนักพิมพ์

1.2 ปกหลัง (back cover) ส่วนมากไม่นิยมมีภาพหรือออกแบบเป็นลวดลายมัก ปล่อยให้ว่าง หรือมีเพียงชื่อสำนักพิมพ์และตราของสำนักพิมพ์

1.3 สันปก (spine) มีข้อความ ชื่อเรื่อง และชื่อผู้แต่ง

1.4 หน้าปกใน / ชื่อเรื่อง (title page) เป็นหน้าสำคัญของหนังสือทุกเล่ม ทุกประเภท อยู่ด้านขวามือเสมอ ข้อความบริเวณหน้าปกใน ประกอบด้วย ชื่อหนังสือและส่วนประกอบ ของชื่อหนังสือ ชื่อผู้แต่งและผู้เกี่ยวข้องในการจัดทำหนังสือ เช่น ผู้แต่งร่วม ผู้จัดทำภาพประกอบ และผู้แปล หรือบุคคลอื่นๆที่มีส่วนในการจัดทำหนังสือ นอกจากนี้ยังมี ตราสำนักพิมพ์ และชื่อ สำนักพิมพ์พร้อมที่อยู่

1.5 หน้าลิขสิทธิ์ (copyright page) อยู่ด้านหลังของหน้าปกใน มีรายละเอียดเกี่ยวกับลิขสิทธิ์การพิมพ์ ได้แก่ ชื่อเรื่อง ชื่อผู้แต่ง ผู้จัดทำหรือบรรณาธิการ ครั้งที่พิมพ์ ผู้ทรงลิขสิทธิ์ สำนักพิมพ์ พร้อมสถานที่ติดต่อ ราคาหนังสือ จำนวนเล่มที่พิมพ์ และเลขมาตรฐานสากลประจำหนังสือ

1.6 หน้าคำอุทิศหรือคำนิยาม (dedication page) อยู่ต่อจากหน้าลิขสิทธิ์ หรืออาจอยู่ในหน้าเดียวกับหน้าลิขสิทธิ์ก็ได้ มีข้อความที่ผู้เขียนอุทิศให้แก่บุคคลหรือผู้ที่มีอุปการะในการจัดทำหนังสือหรือเป็นคำขอบคุณ คำนิยามยกย่องผู้ที่มีส่วนร่วมหรือเอื้อเฟื้อในการจัดทำหนังสือ

1.7 หน้าคำนำ คำชี้แจง (preface, forward) อยู่ต่อจากหน้าลิขสิทธิ์และหน้าคำอุทิศ มีข้อความที่แสดงจุดประสงค์ของการเขียนหรือสาระประโยชน์ของหนังสือ ตลอดจนประวัติความเป็นมาหรือคำชี้แจงการใช้หนังสือ บางครั้งอาจมีรายชื่อคณะผู้จัดทำหรือแหล่งข้อมูลที่ได้มา คำนำหรือคำชี้แจงนี้ นิยมเขียนเป็นความเรียงสั้นๆประมาณหนึ่งหรือสองหน้าเป็นอย่างมาก

1.8 หน้าสารบัญหรือสารบาญ (content page) อาจอยู่ด้านซ้ายหรือขวา แล้วแต่เนื้อที่ที่ว่าง แต่ควรอยู่ต่อจากหน้าคำนำ หรืออยู่ต่อจากหน้าปกในในกรณีที่ไม่มีหน้าคำอุทิศและหน้าคำนำ การจัดลำดับหน้าระหว่างหน้าคำนำและหน้าสารบัญอาจสลับที่กันได้ หน้าสารบัญประกอบด้วยรายการหัวข้อเรื่องหรือบทตามที่ปรากฏในหนังสือพร้อมทั้งเลขหน้า เพื่อความสะดวกในการค้นหาสิ่งที่ต้องการได้รวดเร็ว สารบัญอาจมีหลายส่วนโดยแบ่งออกเป็น สารบัญภาพ แผนที่ แผนภูมิ ตาราง

2. ส่วนกลางของหนังสือหรือส่วนเนื้อหา ประกอบด้วยส่วนต่างๆดังนี้

2.1 บทนำ (introduction) บทนำอาจเป็นบทย่อของเนื้อหาสาระหรือบทสังเขปของเนื้อหาในหนังสือ เพื่อให้ผู้อ่านทราบว่ากำลังจะอ่านเรื่องใด บางครั้งผู้เขียนอาจบอกปัญหา ขอบข่ายเนื้อหา ที่มาหรือแรงจูงใจในการเขียนเรื่อง กรอบความคิดหลัก ตลอดจนวัตถุประสงค์ของการเขียนหนังสือเล่มดังกล่าว หรือทฤษฎีความรู้ใดที่ใช้ในการเขียน รายละเอียดของเนื้อหา ตลอดจนแนวการศึกษา การวิจัยและการค้นพบสิ่งใหม่ๆ สิ่งสำคัญที่สุดของบทนำ คือ ต้องบอกสาระสำคัญของเนื้อหา ตลอดจนประโยชน์ที่จะเกิดแก่ผู้อ่าน การเขียนบทนำมีหลายรูปแบบ เช่น เขียนเป็นความเรียง บรรยายเรื่องหรือเนื้อหาในบทต่างๆ หรือเขียนเป็นหัวข้อ โดยเพิ่มรายละเอียดให้เหมาะสม

2.1 เนื้อเรื่อง เป็นส่วนสำคัญที่สุดของหนังสือ ผู้เขียนส่วนใหญ่มักแบ่งเนื้อหาออกเป็นบทเป็นตอน หัวข้อใหญ่ หัวข้อเล็กหรือหัวข้อย่อย และย่อหน้า แยกไว้อย่างชัดเจน เพื่อให้ผู้อ่านศึกษาได้อย่างเป็นขั้นตอน ทำความเข้าใจตามลำดับ ไม่สับสน

เนื้อหาสาระที่ดีควรมีลักษณะ ดังนี้

- 1) มีความเหมาะสมสอดคล้องกับจุดประสงค์ที่กำหนดไว้
- 2) ความถูกต้องตามหลักวิชาการในสาขาวิชาดังกล่าว
- 3) จัดลำดับเนื้อหาตามโครงสร้างความรู้ของสาขาวิชาตามกำหนดไว้ เช่น ตามพื้นที่ภูมิศาสตร์ ตามความยากง่าย ตามลำดับเวลาของเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น หรือตามเหตุและผล เป็นต้น
- 4) เนื้อหามีความทันสมัย หรือเสนอสิ่งใหม่ๆในสาขาวิชา

5) เนื้อหาสาระไม่ขัดแย้งต่อศีลธรรม จริยธรรม ประเพณีความเป็นระเบียบเรียบร้อยและความมั่นคงของสังคม

6) มีแหล่งอ้างอิงบอกที่มาของเนื้อหาที่สำคัญๆ

7) สาระความรู้และรายละเอียดเหมาะสมกับผู้อ่านในด้านประสบการณ์และระดับสติปัญญาของผู้อ่าน

2.3 เครื่องช่วยในการอ่าน ได้แก่ แผนที่ แผนภูมิ และตาราง ในการอธิบายสิ่งที่สลับซับซ้อน หรือแสดงตัวเลข ข้อมูลสถิติ ซึ่งการใช้ภาษาอธิบายอาจก่อให้เกิดความสับสนยากแก่การเข้าใจ ควรมีการนำเสนอในรูปแบบอื่นๆ เพิ่มเติม เช่น แผนที่ แผนภูมิ แผนที่ ตาราง กราฟแทรกไปกับเนื้อหา เพื่อช่วยความเข้าใจตามความเหมาะสมกับเนื้อหาและระดับวัยของผู้อ่าน โดยต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับเนื้อหา มีความถูกต้อง บอกแหล่งที่มาของข้อมูลและมีขนาดที่พอเหมาะและชัดเจน

แผนที่ เป็นเครื่องช่วยแสดงข้อมูลทางด้านภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ วิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ และการคมนาคม เป็นต้น โดยใช้สัญลักษณ์ เครื่องหมาย เส้น สี และรูปร่างต่างๆ แสดงแทนข้อความ อาจมีตัวเลขและข้อความอธิบายประกอบ

แผนภูมิ เป็นเครื่องมือแสดงข้อมูลด้วยภาพ และรูปทรงต่างๆ เช่น รูปแท่ง รูปวงกลม และเส้นซึ่งบางทีเรียกว่ากราฟเส้น ในหนังสือสำหรับเด็กควรเลือกใช้แผนภูมิแท่งและกราฟเส้น เพราะอ่านเข้าใจง่ายกว่าประเภทอื่นๆ

ตาราง เป็นข้อมูลตัวเลขซึ่งแสดงอยู่ในตารางเพื่อช่วยอธิบาย ข้อความในเนื้อหา

3. ส่วนหลังหรือส่วนท้ายของหนังสือ มีการจัดหลายรูปแบบตามประเภทของหนังสือ สำหรับหนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นอาจประกอบด้วยส่วนต่างๆ ดังนี้

3.1 หน้าบรรณานุกรม คือ รายชื่อหนังสือที่ผู้เขียนได้อ่านหรือค้นคว้าประกอบการเขียนหนังสือเรื่องนั้น

3.2 ภาคผนวก ประกอบด้วยความรู้ต่างๆที่เกี่ยวข้องหรือเป็นส่วนเสริมเนื้อหาของหนังสือ เช่น อภิธานศัพท์ คำนิยาม คำนิยามภาพ เป็นต้น

3.3 หน้ากิจกรรมอื่นๆ เช่น แบบฝึกหัด กิจกรรมทำเรื่อง คำถามทำขบ

ด้านรูปเล่ม

การกำหนดรูปเล่มของหนังสือต้องพิจารณาขนาด คือความกว้างยาวของตัวเล่มและจำนวนหน้าของหนังสือ ตลอดจนปกของหนังสือและภาพประกอบ

ขนาดของหนังสือ

ขนาดของหนังสือ หมายถึง ความกว้างยาวของตัวเล่มของหนังสือ มีขนาดเป็น ซม. หรือ นิ้ว มีหลายขนาดด้วยกัน แล้วแต่ความเหมาะสมในการใช้งาน

รูปเล่มมาตรฐานที่นิยมจัดพิมพ์ (จินตนา ไบกาซูยี ม.ป.ป : 200) มีดังนี้

ขนาด 8 หน้ายก หมายถึง หนังสือที่มีขนาด 18.5x26 ซม.

ขนาด 8 หน้ายกใหญ่ หมายถึง หนังสือที่มีขนาด 21x29.7 ซม.

ขนาดพ็อกเก็ตบุ๊ก (16 หน้ายกเล็ก) หมายถึง หนังสือที่มีขนาด 13x18.5 ซม.

ขนาด 16 หน้ายกใหญ่ หมายถึง หนังสือที่มีขนาด 14.6x21 ซม.

ขนาดของหนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น อายุ 12-14 ปี ส่วนใหญ่มีขนาด 16 หน้ายก (5x7.25 นิ้ว) รูปเล่มเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้ง (กล่อมจิตต์ พลายเวช 2532 : 85)

จำนวนหน้า

จำนวนหน้าของหนังสือสำหรับเด็ก ต้องเหมาะสมตามความสามารถในการรับรู้ตามวัยของเด็ก สำหรับเด็กอายุ 12-14 ปี หนังสือที่เหมาะสมจึงควรมีจำนวนหน้า ประมาณ 50-100 หน้า (จินตนา ไบกาซูยี ม.ป.ป : 199) หรือไม่เกิน 200 หน้า (รัญจวน อินทรกำแหง 2517 : 99) ผู้วิจัยคาดว่าหนังสือสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นควรมีจำนวนหน้า ระหว่าง 50-200 หน้า

ปกหนังสือ

ลักษณะปกหนังสือโดยทั่วไปที่ทำด้วยกระดาษมี 2 ประเภท คือ ปกแข็ง และปกอ่อน ปกหนังสือนอกจากเป็นสิ่งดึงดูดความสนใจของเด็กแล้ว ยังเป็นสิ่งที่ยึดและห่อหุ้มหนังสือจึงต้องมีความแข็งแรง ทนทาน โดยทั่วไปปกแข็งมีความแข็งแรงทนทานกว่าปกอ่อน (รัตพร ชังธาดา 2534 : 46) เด็กชอบหนังสือปกแข็งมากกว่าหนังสือปกอ่อน และชอบปกอาน้ำมันหรืออานพลาสติกมากกว่าปกพิมพ์ไม่อานน้ำมันหรืออานพลาสติก (ณรงค์ ทองปาน 2526 : 70)

ภาพประกอบ

หนังสือสารคดีสำหรับเด็ก นอกจากจะมีเรื่องราวที่เป็นข้อมูลความจริงที่ถูกต้องสามารถตรวจสอบได้แล้ว ควรมีภาพประกอบ เพื่อช่วยให้เกิดความเข้าใจเนื้อหาอย่างถูกต้องชัดเจน

นอกจากนี้ภาพเป็นสิ่งจูงใจให้เด็กอยากรู้หรืออยากอ่านเรื่องราวตามที่เห็นจากภาพอีกด้วย (มานพ ถนอมศรี และคณะ 2537 : 16-17 ; วิริยะ สิริสิงห 2537 : 119 ; กำธร สถิรกุล 2510 : 60)

การเลือกใช้ภาพประกอบในสารคดีสำหรับเด็กนิยมนำใช้ทั้ง ภาพถ่าย ภาพวาด และ ภาพลายเส้น โดยให้มีความเหมาะสมกับเนื้อหาและอธิบายเนื้อหาให้เข้าใจง่ายขึ้น ภาพควรมีขนาด ไม่เล็กหรือใหญ่จนเกินไป มีความชัดเจน และมีจำนวนที่เหมาะสมไม่มากหรือน้อยจนเกินไป ภาพประกอบอาจกระจายไปตามเนื้อเรื่อง หรือแยกเป็นตอนหนึ่งโดยเฉพาะ

วัตถุประสงค์ของการใช้ภาพประกอบในงานเขียนประเภทสารคดี (ถวัลย์ มาศจรัส 2538 : 109) มีดังต่อไปนี้

1. เพื่อเสริมเรื่องราวที่เขียน
2. เพื่ออธิบายเนื้อหา
3. เพื่อดึงดูดความสนใจในการอ่าน
4. เพื่อเน้นข้อความของเนื้อหาให้มีความน่าสนใจเพิ่มขึ้น
5. เพื่อช่วยในการเรียงลำดับเรื่องราวด้วยรูปภาพ
6. เพื่อให้การจัดวางหน้าของหนังสือมีความน่าอ่านมากขึ้น
7. เพื่อเป็นการพักสายตาจากการอ่านเนื้อหา

ภาพประกอบที่ดีในหนังสือสารคดี (วิริยะ สิริสิงห 2524 : 18 ; มานพ ถนอมศรี และคณะ 2534 : 17-18 ; รัตพร ชังธาดา : 44-45) ควรมีลักษณะดังต่อไปนี้

1. ภาพต้องมีความสอดคล้องกับเนื้อเรื่อง และสามารถอธิบายเรื่องได้
2. ภาพต้องเป็นภาพที่มีชีวิต และมีความเคลื่อนไหว
3. ภาพต้องมีความถูกต้องตรงตามความเป็นจริง และสามารถตรวจสอบความ ถูกต้อง ได้ อาจเป็นภาพถ่ายหรือภาพเขียนซึ่งเขียนจากข้อมูลที่มาจากการค้นคว้าอย่างดี
4. ภาพควรมีขนาดชัดเจน น่าสนใจ
5. ภาพควรเพิ่มความรู้จากการอ่าน
6. ภาพสีควรตรงกับความเป็นจริงตามธรรมชาติ และควรใช้ภาพหลายสีมากกว่าสี เดียวหรือขาวดำ
7. มีคำบรรยายภาพชัดเจน

ภาพประกอบของหนังสือสารคดีสำหรับเด็กแบ่งออกได้หลายประเภท คือ ภาพถ่าย ภาพลายเส้น ภาพวาด และภาพการ์ตูน (สนั่น ปัทมะทิน 2513 : 60-61 ; เรวัต การพจน์ 2524 : 20-24 บันลือ พฤษะวัน 2521 : 73)

ต้นฉบับ หน้าขาดหาย

พ.ศ.2519-2520 จำแนกประเภทหนังสือสำหรับเด็กที่จัดประกวดเป็น 3 ประเภท ได้แก่ หนังสือสำหรับเด็กเริ่มหัดอ่าน หนังสือสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษาตอนต้น และหนังสือสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษาตอนปลาย

พ.ศ. 2521 เพิ่มหนังสือประเภทกวีนิพนธ์ และกำหนดระดับอายุของหนังสือสำหรับเด็ก เป็น หนังสือสำหรับเด็กเริ่มหัดอ่าน (3-6 ปี) หนังสือสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา (6-11 ปี) หนังสือสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น (11-14 ปี)

พ.ศ. 2522 หนังสือสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น (11-14 ปี) จำแนกย่อยออกเป็น หนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น (11-14 ปี) และหนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น (11-14 ปี) และเพิ่มหนังสือประเภทสวยงาม

พ.ศ. 2523 เพิ่มประเภทหนังสือคำประพันธ์สำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น (11-14 ปี)

พ.ศ. 2524 เปลี่ยนแปลงระดับอายุของหนังสือสำหรับเด็ก ออกเป็น หนังสือสำหรับเด็กเริ่มหัดอ่าน (3-5 ปี) หนังสือสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา (6-11 ปี) หนังสือสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น (12-14 ปี) และเพิ่มหนังสือประเภทหนังสือการ์ตูนและนวนิยายภาพสำหรับเด็ก

พ.ศ. 2526 เพิ่มประเภทหนังสือวารสารทั่วไปและวารสารเฉพาะวิชา

พ.ศ. 2527-2528 ยกเลิกประเภทหนังสือวารสารทั่วไปและวารสารเฉพาะวิชา

พ.ศ. 2529 จำแนกหนังสือสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา ออกเป็น หนังสือบันเทิงคดีสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา (6-11 ปี) หนังสือสารคดีสำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา (6-11 ปี) และหนังสือคำประพันธ์สำหรับเด็กชั้นประถมศึกษา (6-11 ปี) จำแนกหนังสือประเภทสวยงาม ออกเป็น หนังสือสวยงามทั่วไป และหนังสือสวยงามสำหรับเด็ก

พ.ศ. 2532 เพิ่มประเภทหนังสือเรื่องสั้น

พ.ศ. 2534จนถึงปัจจุบัน แบ่งประเภทหนังสือที่ส่งเข้าประกวดออกเป็น 9 ประเภท คือ (1)หนังสือสารคดี (2) นวนิยาย (3) หนังสือกวีนิพนธ์ (4) หนังสือรวมเรื่องสั้น (6)หนังสือสำหรับเด็กเริ่มหัดอ่าน (อายุ 3-5 ปี) (6) หนังสือสำหรับเด็กเล็ก (อายุ 6-11 ปี) แบ่งเป็น 2 ประเภท คือ บันเทิงคดี และสารคดี) (7) หนังสือสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น (12-14 ปี) แบ่งเป็น 3 ประเภท คือ บันเทิงคดี สารคดี และคำประพันธ์ (8) หนังสือการ์ตูนและ (9) หนังสือสวยงามแบ่งเป็น 2 ประเภท คือ หนังสือสวยงามทั่วไป และหนังสือสวยงามสำหรับเด็ก

หลักเกณฑ์ในการพิจารณาให้รางวัลหนังสือสำหรับเด็กทุกประเภท พิจารณาคุณค่าสารประโยชน์ที่เด็กจะได้รับจากการอ่าน เพื่อการดำรงชีวิตและส่งเสริมให้เกิดความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ การใช้สำนวนโวหาร ถ้อยคำ วิถีเรียบเรียง ความเหมาะสมกับวัยของเด็ก การออกแบบและภาพประกอบ (คณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ 2540 : 1-3,173)

การประเมินคุณค่าหนังสือสารคดีสำหรับเด็ก

ในการพิจารณาหนังสือสารคดีสำหรับเด็กโดยทั่วไปว่าดีเพียงใดนั้นจะมีการประเมินคุณค่าโดยพิจารณา ความเหมาะสมในการนำเสนอเนื้อหา ความถูกต้อง การใช้ภาษา ให้เหมาะสมกับวัยของเด็ก เกณฑ์ในการประเมินคุณค่าหนังสือสารคดีสำหรับเด็ก (Tomlinson 1995 : 181-183 ; รัญจวน อินทรกำแหง 2517 : 114 ; จินตนา ไบกาชยี่ 2530 : 47-52) มีดังนี้

1. เนื้อหาสาระมีแก่นสาร มีความยากง่ายพอเหมาะกับวัย ให้ข้อเท็จจริงที่ถูกต้อง สมบูรณ์และทันสมัย บอกแหล่งที่มาของข้อเท็จจริง ควรมีการตรวจสอบความถูกต้องของแหล่งข้อมูลต่างๆ ทั้งที่เป็นบุคคลและหนังสือจากเอกสารอ้างอิงที่ผู้เขียนใช้ โดยการเปรียบเทียบข้อมูลที่เขียนกับเนื้อหาดังกล่าวจากแหล่งข้อมูลเหล่านั้น

2. วิธีการเขียนชัดเจนไม่ซับซ้อน ชวนอ่าน เข้าใจง่าย เร้าอารมณ์ให้ติดตาม

3. การดำเนินเรื่องมีลำดับขั้นตอน เข้าใจได้โดยง่าย เช่น เริ่มต้นจากเรื่องราวทั่วไปสู่เรื่องเฉพาะด้าน หรือเรื่องง่ายๆ ไปสู่เรื่องที่ซับซ้อนมากขึ้น เป็นต้น เพื่อช่วยให้เข้าใจแนวความคิด และกระตุ้นความคิดในเชิงวิเคราะห์ ทั้งนี้ต้องมีความเหมาะสมกับวัยของผู้อ่าน

4. มีส่วนประกอบที่สำคัญ เพื่อให้การค้นหาข้อมูลทำได้สะดวก เช่น สารบัญ คณิต อภิธานศัพท์ (คำอธิบายศัพท์) แผนที่ แผนภูมิ ตาราง ภาพประกอบ เป็นต้น

5. ภาพประกอบที่นำมาประกอบมีความประณีต ชัดเจน มีขนาด จำนวนและประเภทของภาพประกอบที่เหมาะสม มีข้อความบรรยายใต้ภาพ เพื่ออธิบายลักษณะที่สำคัญของภาพที่ปรากฏ มีขนาดตัวอักษรที่เหมาะสมกับผู้อ่าน

6. เนื้อหาและภาพประกอบไม่สะท้อนข้อจำกัดด้านชาติ ภาษา ศิว หรือวัฒนธรรม

7. ส่วนวนภาษาสั้น กระชับ สละสลวย ให้รสและอารมณ์แก่ผู้อ่าน ไม่ใช่ศัพท์เฉพาะ วิชาการความจำเป็น

เนื้อหาสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น

จากการประมวลเรื่องที่เด็กก่อนวัยรุ่นควรได้จากหลักสูตรและขอบเขตเนื้อหาของหนังสือสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นจากการวิจัยและการสำรวจของผู้วิจัยสามารถสรุปและจำแนกเนื้อหาเป็น 8 หัวข้อใหญ่ ได้แก่

1. ภาษา
2. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี
3. คณิตศาสตร์

4. สังคมศึกษา
5. สุขภาพและอนามัย
6. กีฬา
7. ศิลปะศึกษา
8. อาชีพ

นอกจากนี้ในแต่ละหัวข้อใหญ่อยังครอบคลุมเรื่องต่างๆ ซึ่งจำแนกเป็นหัวข้อย่อยได้ดังต่อไปนี้

1. ภาษา ครอบคลุมเรื่อง การใช้ภาษาในการสั่งสอนให้คิดเตือนใจ และการวิเคราะห์วรรณกรรมของไทย ความรู้ความเข้าใจเรื่องหลักภาษาในด้านต่างๆ ตัวอย่าง เช่น การฟัง การพูด การอ่าน การเขียน เป็นต้น มีเนื้อหาย่อย 3 หัวข้อ คือ

1.1 การใช้ภาษา ครอบคลุมเรื่อง ทักษะการใช้ภาษาทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศในด้านต่างๆ ได้แก่ การฟัง การพูด การอ่าน การเขียน

1.2 สุภาษิต คำพังเพย ครอบคลุมเรื่อง จำนวนภาษาที่ใช้เป็นคติในการดำเนินชีวิต

1.3 วรรณกรรมและการวิจารณ์ ครอบคลุมเรื่อง การศึกษาวรรณกรรมไทยที่เป็นที่รู้จักทั้งที่เป็นร้อยแก้วและร้อยกรอง

2. วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ครอบคลุมเรื่อง เรื่องราวของสิ่งมีชีวิตและสิ่งไม่มีชีวิต การศึกษาค้นคว้า การคิดค้นทางวิทยาศาสตร์ที่เป็นประโยชน์ มีเนื้อหาย่อย 8 หัวข้อ คือ

2.1 ดาราศาสตร์ ครอบคลุมเรื่อง การศึกษาเรื่องราวเกี่ยวกับดวงดาว (วัตถุและปรากฏการณ์บนท้องฟ้า) จักรวาล อวกาศ ดาวเคราะห์ต่างๆ

2.2 พลังงาน ครอบคลุมเรื่อง เสียง แสง ความร้อน

2.3 เคมี ครอบคลุมเรื่อง สารต่างๆ ธาตุและแร่ธาตุ อนินทรีย์เคมี อินทรีย์เคมี

2.4 โลก ครอบคลุมเรื่อง การกำเนิดของโลก ส่วนประกอบของโลก การเปลี่ยนแปลงและผลกระทบ ธรณีวิทยา

2.5 มนุษย์ ครอบคลุมเรื่อง ร่างกายของมนุษย์ ระบบต่างๆที่สำคัญของร่างกาย การเจริญเติบโต การสืบพันธุ์

2.6 พืช ครอบคลุมเรื่อง รูปร่างลักษณะ ระบบต่างๆ ของพืช โรคพืช การเจริญเติบโตของพืช ประเภทของพืช เช่น ไม้ดอก พืชไร่คอก พืชสมุนไพร เป็นต้น

2.7 สัตว์ ครอบคลุมเรื่อง รูปร่างลักษณะ โรคของสัตว์ การเจริญเติบโต ประเภทของสัตว์ เช่น สัตว์ไม่มีกระดูกสันหลัง สัตว์น้ำ สัตว์ปีก สัตว์ป่า สัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม เป็นต้น

2.7 อิเล็กทรอนิกส์ ครอบคลุมเรื่อง เครื่องใช้ไฟฟ้า วงจร อุปกรณ์คอมพิวเตอร์

3. คณิตศาสตร์ ครอบคลุมเรื่อง การคิดคำนวณ ทักษะทางคณิตศาสตร์ มีเนื้อหาย่อย 2 หัวข้อ คือ

3.1 การคิดคำนวณ ครอบคลุมเรื่อง เทคนิควิธีการในการคำนวณ

3.2 ทักษะทางคณิตศาสตร์ ครอบคลุมเรื่อง การพัฒนาความสามารถทางคณิตศาสตร์ และเกมส์ทางคณิตศาสตร์

4. สังคมศึกษา ครอบคลุมเรื่อง เรื่องราวเกี่ยวกับภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ หน้าที่ของคนในสังคมและศีลธรรม มีเนื้อหาย่อย 8 หัวข้อ คือ

4.1 ศาสนา ครอบคลุมเรื่อง จริยธรรม ศาสนาต่างๆ ประวัติความเป็นมาและคำสอน

4.2 วัฒนธรรม ครอบคลุมเรื่อง ชีวิตความเป็นอยู่ ประเพณีต่างๆ ของคนในสังคม

4.3 เศรษฐศาสตร์ ครอบคลุมเรื่อง การผลิต การบริโภค การค้าขาย

4.4 ประชากร ครอบคลุมเรื่อง เรื่องราวเกี่ยวกับประชากร และปัญหาประชากร เช่น การพัฒนาเด็กและเยาวชน ปัญหาแรงงานเด็ก โสเภณีเด็ก เด็กเร่ร่อน การติดยาเสพติด เป็นต้น

4.5 สิ่งแวดล้อม ครอบคลุมเรื่อง ปัญหาสิ่งแวดล้อมต่างๆที่เกิดจากการกระทำของมนุษย์และจากการกระทำของธรรมชาติ เช่น มลพิษทางดิน น้ำ อากาศ เป็นต้น ทรัพยากร ธรรมชาติ และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

4.6 ภูมิศาสตร์และการท่องเที่ยว ครอบคลุมเรื่อง การเดินทางท่องเที่ยวในประเทศต่างๆ สภาพแวดล้อมทางกายภาพเกี่ยวกับภูมิประเทศ ภูมิอากาศ ทรัพยากรธรรมชาติ และชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในภูมิภาคต่างๆ

4.7 ชีวิตประวัติ ครอบคลุมเรื่อง ประวัติชีวิต ผลงาน และแนวคิดของบุคคลสำคัญที่มีคุณค่าในระดับท้องถิ่น ระดับภูมิภาคและระดับโลก

4.8 ประวัติศาสตร์ ครอบคลุมเรื่อง ความเป็นมาของประเทศหรือชาติต่างๆแต่ละยุคสมัย ด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม

5. สุขภาพและอนามัย แบ่งเป็นเนื้อหาย่อย 4 หัวข้อ ได้แก่

5.1 จิตวิทยา ตัวอย่างเช่น พฤติกรรมของวัยรุ่น เพศศึกษา ปัญหาของวัยรุ่นและแนวทางแก้ไข

5.2 ยา ครอบคลุมเรื่อง ยาและฤทธิ์ของยา ผลของยาที่มีต่อร่างกาย ประเภทของยา เช่น ยาสามัญประจำบ้าน ยาสมุนไพร สิ่งเสพติด เป็นต้น

5.3 โรคและการป้องกันรักษา ตัวอย่างเช่น โรคติดต่อ โรคไม่ติดต่อ โรคที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมและการประกอบอาชีพ เป็นต้น

5.4 โภชนาการ ตัวอย่างเช่น สารอาหาร ประเภทและประโยชน์

6. กีฬา ครอบคลุมเรื่อง การออกกำลังกายในรูปแบบต่างๆ แบ่งเป็นเนื้อหาย่อย 7 หัวข้อ ได้แก่

6.1 กีฬาในร่ม ตัวอย่างเช่น กิจกรรมเข้าจังหวะ กีฬานันทนาการ เทเบิลเทนนิส เป็นต้น

6.2 กีฬากลางแจ้ง ตัวอย่างเช่น แบดมินตัน เทนนิส บาสเกตบอล วอลเลย์บอล ฟุตบอล ตะกร้อ แสนค้บอด ซอฟบอล เป็นต้น

6.3 กรีฑา ตัวอย่างเช่น วิ่ง ขกน้ำหนัก ขว้างจักร กระโดดสูง กระโดดไกล เปตอง เป็นต้น

6.4 ยิมนาสติก ตัวอย่างเช่น บาร์เดี่ยว บาร์คู่ ห่วงนิ่ง ฟลอรอเอกเซอร์ไซส์ เป็นต้น

6.5 จักรยาน

6.6 ศิลปะป้องกันตัว ตัวอย่างเช่น คาบสองมือ ยูโด กระบี่กระบอง มวย เป็นต้น

6.7 กีฬาทางน้ำ ตัวอย่างเช่น การว่ายน้ำ โปโลน้ำ เรือใบ เป็นต้น

7. ศิลปะศึกษา ครอบคลุมเรื่อง เรื่องราวเกี่ยวกับศิลปะ คุณค่าของศิลปะ แบ่งเป็นเนื้อหา ย่อย 8 หัวข้อ ได้แก่

7.1 เครื่องแต่งกาย ครอบคลุมเรื่อง การแต่งกาย การประดิษฐ์เครื่องแต่งกาย การเลือก ใช้วัสดุ การตัดเย็บเสื้อผ้า เป็นต้น

7.2 สถาปัตยกรรม ครอบคลุมเรื่อง การก่อสร้าง รูปแบบการก่อสร้าง สิ่งก่อสร้าง

7.3 ประติมากรรม ครอบคลุมเรื่อง การปั้น การแกะสลักวัสดุต่างๆ การหล่อ

7.4 การออกแบบ-ตกแต่ง ครอบคลุมเรื่อง การออกแบบในงานต่างๆ เช่น งานโฆษณา เป็นต้น

7.5 จิตรกรรม ครอบคลุมเรื่อง การเขียนภาพ การวาดภาพ การระบายสีแบบต่างๆ

7.6 การถ่ายภาพ ครอบคลุมเรื่อง การอัดภาพ เทคนิคการถ่ายภาพ ภาพถ่าย

7.7 ดนตรี ครอบคลุมเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับดนตรีไทยและดนตรีสากล วงดนตรี เครื่อง ดนตรีและการขับร้อง

7.8 นาฏศิลป์ ครอบคลุมเรื่อง ความรู้เกี่ยวกับการแสดงของไทยและสากล เช่น ละคร ระบำ รำ ฟ้อน เป็นต้น

8. อาชีพ ครอบคลุมเรื่อง การทำมาหากิน การประกอบอาชีพในด้านต่างๆ ที่น่าสนใจ มี เนื้อหาย่อย 11 หัวข้อ ได้แก่

8.1 บริหารธุรกิจ ครอบคลุมเรื่อง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับตัวเลข การค้าขาย การดำเนินงาน ของบริษัท เช่น นักธุรกิจ พนักงานขาย เสมียน นักการตลาด ผู้จัดการบริษัท เป็นต้น

8.2 บริการสังคม ครอบคลุมเรื่อง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการบริการที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมและช่วยแนะนำแก่ผู้อื่น เช่น นักสังคมสงเคราะห์ เจ้าหน้าที่ประชาสัมพันธ์ บรรณารักษ์ เป็นต้น

8.3 วิทยาศาสตร์ ครอบคลุมเรื่อง ผู้ที่ทำงานด้านการค้นคว้าหาความจริงใหม่ๆ และการประดิษฐ์คิดค้น เช่น นักเคมี นักชีววิทยา นักวิทยาศาสตร์ นักคณิตศาสตร์ นักจิตวิทยา เป็นต้น

8.4 การแพทย์ ครอบคลุมเรื่อง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับบริการทางการแพทย์ เช่น เจ้าหน้าที่สาธารณสุข ทันตแพทย์ แพทย์ สัตวแพทย์ พยาบาล เภสัชกร เป็นต้น

8.5 เครื่องจักรกล ครอบคลุมเรื่อง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับเครื่องมือและเครื่องจักรกลต่างๆ เช่น ช่างเครื่องยนต์ ช่างก่อสร้าง วิศวกร เป็นต้น

8.6 การเกษตร ครอบคลุมเรื่อง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการเพาะปลูก การเลี้ยงสัตว์ต่างๆ การประมง การป่าไม้ และผู้ที่ให้คำแนะนำและความรู้ด้านการเกษตรแก่ประชาชน เช่น ชาวนา ชาวสวน ชาวไร่ ชาวประมง ปศุสัตว์ เจ้าหน้าที่การเกษตร เป็นต้น

8.7 คหกรรม ครอบคลุมเรื่อง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับอาหาร การประกอบอาหาร งานประดิษฐ์และงานฝีมือต่างๆ เช่น นักโภชนาการ ผู้ประกอบอาหาร ผู้ขายอาหาร ช่างถัก ช่างทอ เป็นต้น

8.8 งานโฆษณา ครอบคลุมเรื่อง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการพบปะคนเป็นจำนวนมากเพื่อเผยแพร่ผลงาน เช่น ผู้ประกาศทางวิทยุและโทรทัศน์ เป็นต้น

8.9 ศิลปะ ครอบคลุมเรื่อง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการสร้างสรรค์งานศิลปะ และการออกแบบต่างๆ เช่น ช่างศิลป์ ช่างภาพ สถาปนิก นักออกแบบตกแต่ง ช่างเสริมสวย เป็นต้น

8.10 ศิลปการแสดง ครอบคลุมเรื่อง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับดนตรีและการแสดงประเภทต่างๆ เช่น นักดนตรี นักแต่งเพลง ผู้ควบคุมวงดนตรี นักร้อง นักแสดง นางแบบ เป็นต้น

8.11 วรรณกรรม ครอบคลุมเรื่อง ผู้ที่ทำงานเกี่ยวกับการอ่าน การเขียนต่างๆ เช่น นักเขียน นักประวัติศาสตร์ ครู นักข่าว บรรณาธิการ นักวิจารณ์ เป็นต้น

การอ่านของเด็กก่อนวัยรุ่น

วัยก่อนวัยรุ่นหรือวัยแรกเริ่ม หมายถึง ช่วงเวลาในวัยเด็กที่มีการเปลี่ยนแปลงเพื่อเข้าสู่วัยรุ่น ความคิดเรื่องอายุของวัยก่อนวัยรุ่นที่มีผู้เสนอไว้ ซึ่งผู้วิจัยรวบรวมได้ เช่น ประมวล ดิคชันนารี (2520 : 6) กล่าวว่า วัยก่อนวัยรุ่น ควรอยู่ในช่วงอายุ 12-14 ปี และศรีเรือน แก้วกังวาล (2540 : 330) ให้ความเห็นว่าวัยก่อนวัยรุ่นควรอยู่ในช่วงอายุ 12-15 ปี เป็นต้น ในการวิจัยนี้ผู้วิจัยได้กำหนดอายุของเด็กก่อนวัยรุ่นอยู่ในช่วงอายุ 12-14 ปี โดยสอดคล้องกับอายุของเด็กก่อนวัยรุ่นที่กำหนดไว้

สำหรับประเภทหนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น ในการประกวดหนังสือดีเด่นของกรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ

วัยก่อนวัยรุ่น มีการเปลี่ยนแปลงทางร่างกาย โดยเฉพาะอวัยวะที่เกี่ยวข้องกับรูปร่าง ขนาด และเสียง การเปลี่ยนแปลงทางอารมณ์ จิตใจ และอุปนิสัย ตลอดจนความชอบและความถนัดต่างๆ เด็กวัยนี้มีความเป็นตัวของตัวเอง เชื่อฟังเพื่อนและครูมากกว่าพ่อแม่ ชอบทดลองด้วยตนเองเพื่อหาคำตอบให้กับความอยากรู้อยากเห็น ในด้านความสนใจ ในระยะนี้ทั้งสองเพศเริ่มแสดงความแตกต่างในสิ่งที่ชอบ คือ เด็กหญิงจะคบเพื่อนเพศเดียวกัน ที่มีอุปนิสัยและความสนใจเหมือนกัน ในขณะที่เด็กชายเลือกคบเพื่อนเพศเดียวกันที่ชอบกิจกรรมเหมือนกัน เช่น เล่นกีฬา ดนตรี หรืออ่านหนังสือ เป็นต้น (จินตนา ไบกาชยี่ 2542 : 26-27)

แนวเรื่องที่เด็กก่อนวัยรุ่น ซึ่งมีอายุระหว่าง 12-14 ปี มีความสนใจในการอ่าน ได้มีผู้ศึกษาไว้หลายท่าน ดังต่อไปนี้

Pilgrim และ McAllister (1968 : 61-65) ได้กล่าวถึงแนวเรื่องที่เด็กก่อนวัยรุ่นในประเทศอเมริกาและอังกฤษ สนใจไว้ดังนี้

เรื่องสัตว์ เรื่องสัตว์เป็นเรื่องที่เด็กก่อนวัยรุ่นทั้งชายและหญิงนิยมอ่าน โดยเด็กก่อนวัยรุ่นชายชอบอ่านเรื่องสัตว์ที่เกี่ยวกับการผจญภัย ซึ่งให้ความรู้สึกตื่นเต้นและมีอันตรายจากธรรมชาติ

เรื่องผจญภัย สำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น ไม่ว่าจะเป็นหนังสือบันเทิงคดีหรือสารคดีชอบเรื่องผจญภัยที่มีเหตุการณ์ตื่นเต้น หรือเรื่องที่ผจญภัยมีหลายรูปแบบ อาจเป็นการค้นหาขุมทรัพย์ บันทึกการสำรวจ การเดินทางที่น่าตื่นเต้น และเรื่องนักสืบ เป็นต้น

เรื่องวิธีทำสิ่งต่างๆ เด็กก่อนวัยรุ่นชอบเรื่องแนวนี้มาก โดยไม่มีข้อจำกัดด้านเนื้อหา ซึ่งอาจเป็นเรื่องเกี่ยวกับก๊อปปี้ รถยนต์ การเก็บสะสม การใช้ชีวิตในป่า และการประดิษฐ์ สิ่งต่างๆ

เรื่องกีฬา เด็กก่อนวัยรุ่นชายสนใจอ่านเรื่องแนวนี้มาก อาจเนื่องจากร่างกายที่กำลังเจริญเติบโตและมีการเปลี่ยนแปลง กีฬาทำให้แข็งแรงและดูเป็นลูกผู้ชายมากขึ้น อาจเป็นเรื่องกีฬาเพียงอย่างเดียวหรือเรื่องชีวประวัติของนักกีฬาที่มีชื่อเสียง

เรื่องวิทยาศาสตร์ เด็กก่อนวัยรุ่นทั้งชายและหญิงชอบเรื่องแนวนี้มากทั้งเป็นเรื่อง วิทยาศาสตร์และอวกาศ ซึ่งไม่ยากจนเกินไป

เรื่องอาชีพ เป็นเรื่องที่เน้นเกี่ยวกับลักษณะอาชีพต่างๆ ซึ่งนำมาเรียบเรียงเป็นเรื่องราวด้วยโครงเรื่องง่ายๆ เด็กก่อนวัยรุ่นชายชอบเรื่องเกี่ยวกับข้อเท็จจริงในการประกอบอาชีพ ในขณะที่เด็กก่อนวัยรุ่นหญิงอ่านเรื่องอาชีพต่างๆ ซึ่งสะท้อนความสำเร็จในอาชีพของผู้ประกอบอาชีพ

เรื่องชีวิตครอบครัว เป็นที่นิยมในหมู่เด็กก่อนวัยรุ่นหญิงมาก สนใจและติดตามความเป็นไปของตัวละคร และมีความสุขที่ได้รับรู้เรื่องราวของคนในครอบครัวอื่นและ ปัญหาต่างๆ ของพวกเขา

Carlsen (1971 : 23-26) ได้สำรวจเรื่องที่เด็กก่อนวัยรุ่นสนใจ แล้วสรุปไว้ว่า เด็กก่อนวัยรุ่นในประเทศ อังกฤษ อายุระหว่าง 11-14 ปี ซึ่งเป็นวัยที่เด็กพยายามหารูปแบบของเรื่องที่ตนพอใจที่สุด ส่วนใหญ่จะเลือกอ่านมากกว่า 2 ประเภทขึ้นไป แนวเรื่องที่เด็กก่อนวัยรุ่นสนใจ มีดังนี้

เรื่องเกี่ยวกับสัตว์ เด็กก่อนวัยรุ่นส่วนใหญ่จะอ่านเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ เด็กบางคนอาจเป็นผู้เชี่ยวชาญเรื่องสัตว์ โดยสนใจอ่านเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ชนิดใดชนิดหนึ่ง

เรื่องผจญภัย เด็กก่อนวัยรุ่นชายสนใจเรื่องเกี่ยวกับการผจญภัยต่างๆของเด็กในวัยใกล้เคียงกับตนในสถานการณ์ต่างๆเช่น เรือ ในภูเขา ในป่า โดยตัวละครมักมีการแก้ปัญหาด้วยความฉลาด ความกล้าหาญ จนสามารถแก้ปัญหาได้สำเร็จในที่สุด

เรื่องลึกลับ เด็กก่อนวัยรุ่นชอบอ่านเรื่องที่มีตัวละครเป็นเด็กวัยเดียวกัน ซึ่งเข้าไปเกี่ยวข้องกับเรื่องลึกลับเพราะความเข้าใจผิด เช่น การปล้น การสืบหาสมบัติหรือพินัยกรรมที่หายไป หรือสถานการณ์ที่คนร้ายโงกคนดี เป็นต้น เด็กชายชอบเรื่องลึกลับที่เกิดขึ้นในสถานที่แปลกๆ เช่น บนภูเขาสูง หุบเหว ป่าทึบ เป็นต้น ส่วนเด็กหญิงชอบให้เหตุการณ์เกิดขึ้นในสถานที่ที่คุ้นเคย เช่น บ้านร้าง เป็นต้น

เรื่องเหนือธรรมชาติ เป็นเรื่องคล้ายเรื่องลึกลับมหัศจรรย์ เด็กก่อนวัยรุ่นชอบเรื่องที่ทำให้เกิดความตื่นเต้น ตกใจกลัว เช่น เรื่องเกี่ยวกับผีต่างๆ สัตว์ประหลาด หลุมศพที่มีแสงแวบๆแววมๆ เสียดลึกลับ เป็นต้น

เรื่องกีฬา เด็กก่อนวัยรุ่นชายชอบเรื่องเกี่ยวกับกีฬาต่างๆ เช่น เบสบอล ฟุตบอล บาสเก็ตบอล กีฬาประเภทคู่และว่ายน้ำ เป็นต้น เนื่องจากเด็กในวัยนี้ไม่สามารถเล่นกีฬาได้คึก จึงพยายามหาหนังสือประเภทส่งเสริมการอ่าน เด็กก่อนวัยรุ่นหญิงสนใจกีฬาน้อยกว่า

ท่องไปในโลกกว้าง เด็กก่อนวัยรุ่นสนใจอ่านเรื่องชีวิตของคนในวัยเดียวกัน ในประเทศต่างๆทั่วโลก เพื่อเปรียบเทียบชีวิตตนเองกับผู้ที่อยู่ในวัยเดียวกันในวัฒนธรรมอื่นที่แตกต่าง

เรื่องเกี่ยวกับบ้านและครอบครัว เด็กก่อนวัยรุ่นหญิงชอบเรื่องราวเกี่ยวกับความอบอุ่นและความรักความสัมพันธ์ของคนภายในครอบครัว และมีตัวละครเป็นเด็กที่ทำงานหนัก ฉลาดหรือเสียสละ เพื่อช่วยเหลือครอบครัวให้มีสภาพดีขึ้น แต่เด็กชายไม่ค่อยสนใจเรื่องแนวนี้

เรื่องตลกขบขัน เด็กก่อนวัยรุ่นทั้งหญิงและชายชอบเรื่องตลกขบขันมาก แต่แนวเรื่องตลกต้องสอดคล้องกับวัยผู้อ่านด้วย ซึ่งอารมณ์ขันของเด็กวัยนี้แตกต่างไปจากเด็กวัยอื่นๆ และผู้ใหญ่ เรื่องประเภทนี้มีผู้เขียนน้อย

เรื่องราวอิงประวัติศาสตร์ เด็กก่อนวัยรุ่นหญิงชอบอ่านเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ซึ่งไม่ใช่นวนิยายประวัติศาสตร์ โดยการใช้ประวัติศาสตร์เป็นแนวทางนำวัยรุ่นไปสู่เรื่องราวที่แตกต่างไปจากยุคปัจจุบันในด้านขนบธรรมเนียม ประเพณี และอารมณ่มนุษย์

รัญจวน อินทรกำแหง 2520 : 125-126 ได้กล่าวถึงความสนใจในการอ่านของเด็กวัย 12-14 ปี ไว้ดังนี้

อายุ 12 ปี เด็กชายชอบเรื่องที่มีการจบอย่างขมวดปมไว้ให้คิด ชอบอ่านหนังสือเกือบทุกชนิด ผจญภัย ประวัติศาสตร์ ชิวประวัติ กีฬา เด็กหญิงส่วนมากยังคงชอบเกี่ยวกับชีวิตในบ้าน ในโรงเรียน ชอบเรื่องรักๆใคร่ๆมากขึ้น เรื่องผจญภัย และเริ่มอ่านนวนิยายสำหรับผู้ใหญ่บางที่ชอบเรื่องเกี่ยวกับอาชีพด้วย

อายุ 13 ปี เด็กชายชอบเรื่องเครื่องยนตร์กลไก ชอบเรื่องเกี่ยวกับงานอดิเรก เด็กหญิงจะอ่านนวนิยายของผู้ใหญ่ต่อไป เริ่มชอบหนังสือคำประพันธ์ บทละครและเรื่องเกี่ยวกับสัตว์เลี้ยง

อายุ 14 ปี ความสนใจจะเริ่มพุ่งถึงแนวใดแนวหนึ่งโดยเฉพาะเด็กชายชอบอ่านชีวประวัติ ประวัติศาสตร์ การเดินทาง เครื่องยนตร์กลไกต่างๆ ชอบหนังสือที่มีแผนผัง แบบแปลน เด็กหญิงยังคงชอบหนังสือสำหรับผู้ใหญ่มากขึ้น ชอบเรื่องรักๆใคร่ๆที่สะท้อนอารมณ์ มักคิดใจเรื่องราวที่แต่งเกินความจริงง่ายๆ บางคนสนใจหนังสือเกี่ยวกับอาชีพมากขึ้น

กองวิจัยทางการศึกษา กรมวิชาการ กระทรวงศึกษาธิการ (2519) ได้สำรวจ ความสนใจ และรสนิยมในการอ่านของเด็กและเยาวชน ของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 5, 6 และ 7 ชั้นละ 1 ห้อง เรียนจากโรงเรียนในกรุงเทพมหานคร 10 แห่ง และนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 1, 2, 3 และ 4 ชั้นละหนึ่งห้องเรียนจากโรงเรียน 12 แห่งในกรุงเทพมหานคร รวมตัวอย่างที่เป็น นักเรียนชั้นมัธยม จำนวน 3,350 คน

ผลจากการสำรวจพบว่า นักเรียนชั้นมัธยมชอบอ่านนิทาน-นิยายมากที่สุด นิยายสารที่ ชอบมากที่สุด ได้แก่ ชัยพฤกษ์ ขวัญเรือน และสกุลไทย เรื่องในนิยายสารที่ชอบ ได้แก่ เรื่องสั้น ปกิณกะ ความรู้ หนังสือพิมพ์รายวันที่ชอบมากที่สุด ได้แก่ ไทยรัฐ และชอบอ่านข่าวในประเทศ ความรู้และข่าวการเมืองตามลำดับ ประเภทของสารคดีที่ชอบอ่านมากที่สุด ได้แก่ ชิวประวัติและความรู้ทั่วไป นิทาน-นิยาย ที่ชอบอ่านมากที่สุด คือ เรื่อง ศรีธนญชัย รองลงมาได้แก่ นิทานสอนใจ นิทานพื้นเมือง และนิทานโบราณคดี เรื่องจีนที่ชอบอ่านมากที่สุด ได้แก่ สามก๊ก เรื่องผจญภัยที่ ชอบมากที่สุด คือ เพชรพระอุมา เรื่องสอส่วนที่ชอบมากที่สุด ได้แก่ ชุคเจมส์บอนด์ 007 การ์ตูน ที่ชอบมากที่สุด คือ ชัยพฤกษ์การ์ตูน วรรณคดีที่ชอบมากที่สุด ได้แก่ ขุนช้างขุนแผน เรื่องแปลที่ ชอบอ่าน ได้แก่

ชีวประวัติ เรื่องวิทยาศาสตร์ที่ชอบมาก ได้แก่ การประดิษฐ์ เรื่องของสัตว์ และ ดวงดาว ตามลำดับ เรื่องทางศาสนาชอบเรื่องกฎแห่งกรรมมากที่สุด และเรื่องการเมืองชอบอ่าน เกี่ยวกับลัทธิทางการเมือง ประวัติการเมือง และประวัตินักการเมือง ตามลำดับ

สุปรีย์ อ่อนหวาน (2530) ศึกษาความสนใจในการอ่านหนังสือภาษาไทยของ นักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนสาธิตในกรุงเทพมหานคร จำนวน 523 คน ของ หนังสือประเภทบันเทิงคดี (นิทาน นิยาย และเรื่องสั้น) สารคดี และกวีนิพนธ์หรือร้อยกรอง พบว่า นักเรียนชายและนักเรียนหญิงสนใจอ่านสารคดีความรู้ทั่วไป สารคดีเชิงวิทยาศาสตร์ และสารคดีการท่องเที่ยวตามลำดับ

เมื่อเปรียบเทียบความสนใจในการอ่านของเด็กก่อนวัยรุ่นของไทยและต่างประเทศ พบว่า มีความสนใจที่คล้ายคลึงกัน ในแนวเรื่องด้านการผจญภัย ประวัติศาสตร์ กีฬา ชีวิตครอบครัว การท่องเที่ยวและอาชีพ มีความแตกต่างกัน คือ เด็กก่อนวัยรุ่นของไทยจะมีความสนใจอ่านเรื่องชีวประวัติ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนเด็กก่อนวัยรุ่นของต่างประเทศ มีความสนใจอ่านเรื่องเกี่ยวกับสัตว์ และแนวเรื่องทางด้านวิทยาศาสตร์

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น ที่ผู้วิจัยสำรวจได้ มี 5 เรื่อง เป็นการวิเคราะห์หนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นทั้งหมด จำแนกตามขอบเขตการวิจัย เป็นการวิเคราะห์หนังสือสารคดีสำหรับเด็กที่ขณะการประกวด ทุกเพศ ทุกวัย จำนวน 2 เรื่อง การวิเคราะห์หนังสือสารคดีสำหรับเด็กที่ขณะการประกวดอายุ 12-14 ปี ในด้านการประพันธ์ และคุณค่าที่ได้รับ 1 เรื่อง การวิเคราะห์หนังสือชุดซึ่งเป็นหนังสือสารคดี 1 เรื่อง และการสำรวจหนังสือสำหรับเด็กทุกประเภท ทุกวัย 1 เรื่อง ดังต่อไปนี้

สุนทรี มีพร้อม (2522) วิเคราะห์หนังสือสำหรับเด็กที่ขณะการประกวด (ระหว่างปี พ.ศ 2515 - พ.ศ 2519) จำนวน 18 เล่ม ในด้านโครงเรื่อง เนื้อหา การนำเสนอเรื่อง สำนวนภาษา องค์ประกอบที่เร้าใจในการอ่านและสาระประโยชน์ โดยคำนึงถึงพัฒนาการของเด็ก และจิตวิทยาเด็ก ประกอบ รวมทั้งประเมินคุณค่าของหนังสือที่มีผลต่อพัฒนาการด้านสติปัญญา ความรู้ ความคิด จิตใจของเด็ก พบว่าหนังสือสารคดีสำหรับเด็กอายุ 11 ปีขึ้นไปที่ได้รับรางวัลมี จำนวนเพียง 4 เรื่อง ได้แก่ เรื่องพระราชวังบางปะอิน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามฯ วัดนครรหมโบริมาณที่บ้านเชียง และ

แม่โพสพ เป็นหนังสือชุดขององค์การค้าของคุรุสภาทั้งหมด เนื้อหาของหนังสือให้ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมที่แสดงความเป็นไทย การนำเสนอเรื่องเป็นไปตาม ลำดับขั้นตอนของความรู้ มีภาพประกอบส่วนใหญ่เป็นภาพถ่าย สีสวย สดใส พร้อมคำอธิบาย อย่างชัดเจน และช่วยส่งเสริมเด็กทางด้านสติปัญญา

วรรณิ ศิริสุนทร (2527) วิเคราะห์หนังสือสำหรับเด็กฉบับคณะกรรมการประกวด ระหว่าง ปี พ.ศ. 2520 - พ.ศ. 2523 จำนวน 46 เรื่อง ในด้านเนื้อหา ภาพประกอบ การใช้ภาษา พบว่า มีหนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นอายุ 12-14 ปี ที่ได้รับรางวัล จำนวน 7 เรื่อง มีคุณภาพ เนื้อหา ภาพประกอบ และการใช้ภาษา ในระดับดีเป็นส่วนใหญ่ โดยเนื้อหาของหนังสือ ให้ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับวัฒนธรรมของไทย ด้านภาพประกอบ เป็นภาพขนาดใหญ่ มีความเคลื่อนไหว ภาพสอดคล้องกับเนื้อเรื่องและอธิบายเรื่องได้ การใช้ภาษาเข้าใจง่าย กระชับ วิถีเขียนมีลีลาอ่าน เหมาะสมกับวัยผู้อ่าน

วลัยพร สมบูรณ์ (2529) ศึกษาหนังสือชุดที่องค์การค้าของคุรุสภาจัดพิมพ์ จำนวน 14 ชุด ตามวัตถุประสงค์การจัดทำ ขอบเขต เนื้อหา และความถี่หรือความสม่ำเสมอในการจัดพิมพ์ สำหรับหนังสือชุดสารคดีมี 4 ชุด ได้แก่ หนังสือชุดความรู้ไทย ชุดแปลขององค์การค้าของคุรุสภา ชุดภาษาไทยขององค์การค้าของคุรุสภา และชุดสำหรับชาวบ้าน พบว่าจัดทำได้ตรงตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ ด้านเนื้อหาไม่ตรงตามหลักเกณฑ์ที่สร้างเพื่อพิจารณาทุกข้อ แม้ว่ามีเนื้อหาสาระสำคัญของเรื่องดี ในจำนวนหนังสือชุดสารคดีทั้งหมด หนังสือชุดความรู้ไทย มีความถี่หรือความสม่ำเสมอในการจัดพิมพ์มากที่สุด

กล่อมจิตต์ พลายเวช (2532) ดำรงหนังสือสำหรับเด็กทุกประเภท ทุกกลุ่มวัย ที่จัดพิมพ์ระหว่างปี พ.ศ. 2525 - พ.ศ. 2529 จำนวน 1,578 เรื่อง ในด้านประเภท เนื้อหาและการจัดพิมพ์ พบว่า มีหนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น อายุ 12-14 ปี จำนวน 170 เรื่อง ส่วนใหญ่มีเนื้อหาทางด้านภูมิศาสตร์ทั่วไปและสิ่งมีชีวิต รองลงมา ได้แก่ เรื่องเกี่ยวกับเมืองไทยทั่วไป และภูมิประเทศ และการท่องเที่ยว ขนาดของหนังสือมีขนาด 16 หน้ายก (ประมาณ 5 x 7.25 นิ้ว) รูปเล่มเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้า แนวตั้ง มีราคาของหนังสืออยู่ระหว่าง 20-25.50 บาท

วรรณมา ชัยเลิศ (2541) วิเคราะห์หนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นที่คณะกรรมการประกวดหนังสือของคณะกรรมการพัฒนาหนังสือแห่งชาติ ระหว่างปี พ.ศ. 2523-2538 จำนวน 12 ชื่อเรื่อง ในด้านเนื้อเรื่อง กลวิธีการนำเสนอ คุณค่าด้านความรู้ คุณค่าด้านความบันเทิง คุณค่าด้าน

ศิลปะการประพันธ์ คุณค่าด้านความคิด และคุณค่าด้านศีลธรรมและความจริงใจ พบว่า เนื้อเรื่องส่วนใหญ่ให้ความรู้ทางวิชาการเกี่ยวกับศิลปวัฒนธรรม สถาปัตยกรรมไทย และการประกอบอาชีพ การดำเนินเรื่องใช้การบรรยายและการอธิบาย ภาพประกอบส่วนใหญ่เป็นภาพถ่ายจากของจริง มีสีสันสวยงาม และมีคำอธิบายประกอบภาพช่วยเสริมความเข้าใจเนื้อหาและความสนใจแก่ผู้อ่าน

จากงานวิจัยและวิทยานิพนธ์ ที่เกี่ยวกับหนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น จำนวน 5 เรื่องที่กล่าวแล้ว สรุปได้ว่า การวิเคราะห์หนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น ส่วนใหญ่จะเป็นการวิเคราะห์ ในภาพรวม คือ ทั้งประเภทบันเทิงคดีและสารคดี งานวิจัยของ สุนทรีย์ มีพร้อม (2522) วรรณิ ศิริสุนทร (2527) กล่อมจิตต์ พลายเวช (2532) และวรรณภา ชัยเลิศ (2541) มีความสอดคล้องกันในด้านเนื้อหา พบว่า หนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่นของไทย มีเนื้อหาด้านวัฒนธรรมไทย ภูมิศาสตร์และการท่องเที่ยว สถาปัตยกรรมไทย และการประกอบอาชีพ ในด้านภาพประกอบ พบว่า ภาพประกอบส่วนใหญ่เป็นภาพถ่าย มีสีสันสวยงาม ในด้านการใช้ภาษา พบว่า ใช้ภาษาที่เข้าใจง่าย เหมาะสมกับวัย นอกจากนี้ วรรณภา (2541) ชัยเลิศ พบว่า การดำเนินเรื่องใช้การดำเนินเรื่อง แบบบรรยายและการอธิบายเป็นส่วนใหญ่ และงานวิจัยของกล่อมจิตต์ พลายเวช (2532) พบว่า รูปเล่มของหนังสือสารคดีสำหรับเด็กก่อนวัยรุ่น มีขนาด 16 หน้ายก (ประมาณ 5x7.25 นิ้ว) รูปเล่มเป็นสี่เหลี่ยมผืนผ้าแนวตั้ง มีราคา 20-25.50 บาท